

Kurnicki Leszek

Collegium Humanum – Szkoła Główna Menedżerska, Warszawa
Stanisława Moniuszki 1A,
00-014 Warszawa, Połsko
lech@kurnicki.eu

POZYCJA EUROAZJATYCKIEJ UNII GOSPODARCZEJ W UKŁADZIE GLOBALNYCH STOSUNKÓW ENERGETYCZNYCH

Streszczenie. Niestabilność geopolityczna kształtuje obraz współczesnego świata energetycznego, określa stan regionalnych i globalnych rynków energetycznych i decyduje o losach największych projektów energetycznych. Autor artykułu zauważa, że rozwój techniki i technologii uzupełnia jedynie i zwiększa możliwości oraz oddziaływanie tego rodzaju czynników politycznych i geopolitycznych. Energetyka z łatwością staje się zakładniczką polityki – ambicji, celów oraz wynikających z koniunkturalizmu decyzji politycznych – co w praktyce oznacza utrudnienia w rozwiązywaniu problemów stojących przed polityką energetyczną zarówno na szczeblu narodowym, jak i międzypaństwowym. Eurazjatycka integracja energetyczna, rozumiana przez jej zwolenników jako proces rozwoju i zacieśnienia uzasadnionych historycznie i gospodarczo powiązań w zakresie energetyki między państwami w obrębie przestrzeni postradzieckiej, jest nieodłączną i systemotwórczą składową EUG.

Słowa kluczowe: energetyka, infrastruktura, integracja energetyczna, zrównoważony rozwój.

JEL classification: E02, F15, F55

Kwestia wzajemnych powiązań między energetyką a geopolityką w procesach zachodzących w obrębie przestrzeni byłego ZSRR zasługuje na omówienie nie tylko przez pryzmat aspektu praktycznego, czyli z punktu widzenia rozwiązywania konkretnych zadań w perspektywie średnio- i długookresowej, będących zagadnieniami polityki energetycznej byłych republik radzieckich, a wchodzących w skład różnych struktur integracyjnych. Nie mniej ważne wydaje się zbadanie tego tematu na szczeblu ogólnocywilizacyjnym. Na tle zachodzącego w światowym rozwoju procesu zmiany dominant: przejścia od powszechnego uniwersalizmu i globalizmu do różnorodności i samowystarczalności

państw oraz regionów w kwestiach związanych z ustrojem politycznym, gospodarczym i społecznym. Opisany proces nie oznacza całkowitego zastąpienia jednego z wariantów ewolucji przez inny, przeciwnie, przypomina on raczej spiralę, mianowicie zmianę priorytetów z zachowaniem nagromadzonego potencjału i osiągnięć poprzedniego cyklu, podkreślając tym samym dążenie do niezbędnych zmian (Szafranik 2015).

W ostatnim czasie globalizację zasobową zastąpiła świadomość konieczności zapewnienia regionalnego bezpieczeństwa zasobowego, czyli wykorzystywania w szerokim zakresie nowych technologii w celu zagospodarowania własnych nietradycyjnych zasobów. Jako potwierdzenie tej tezy może posłużyć boom na wydobycie ropy łupkowej i gazu łupkowego w USA, który dowodzi możliwości efektywnego wykorzystania węglowodorów nietradycyjnych (bitumy, ropa ciężka, biogaz, hydraty gazowe itp.), których złoża w obrębie globu rozkładają się bardziej równomiernie od złóż węglowodorów tradycyjnych (Szafranik 2015).

Wzajemne stosunki systemów energetyki i geopolityki zmieniają się. Rywalizacja poszczególnych państw o dostęp do zasobów energetycznych obecnie przeradza się w konkurencję w dziedzinie nowych technologii wydobycia i przetwarzania surowców. W związku z tym celem geopolityki stają się nie zasoby energetyczne jako takie, tylko zapewnienie rentowności ich wydobycia oraz osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w porównaniu z innymi producentami. Nie mniej ważne dla tradycyjnych dostawców zasobów energetycznych staje się w nowych warunkach zrekomensowanie dodatkowych ryzyk, spowodowanych przez załamanie się licznych tendencji, które przez długi czas wydawały się niezmiennie. Taki stan rzeczy doprowadza do zmiany stosunków sił zarówno na rynku światowym, jak i na regionalnych rynkach energetycznych, a także do nowych form realizacji przez państwa i grupy państw swoich interesów strategicznych (Tielegina 2014).

Państwa, które odzyskały suwerenność po upadku ZSRR, borykają się z trudnościami związanymi z kształtowaniem i prowadzeniem własnej polityki energetycznej. Problemy ulegają jeszcze większemu zaostrzeniu,

gdy analizujemy kwestie współpracy tych państw w obszarach związanych z energetyką, opierając się na podstawach systemowych, czyli na wypracowaniu długofalowej polityki współpracy w dziedzinie energetyki.

Byłe republiki radzieckie (część autorów rosyjskich określa je terminem „cywilizacja wschodnio-eurazjatycka”, zaliczając do niej oprócz państw członkowskich EUG prawie wszystkie państwa WNP) mają liczne przewagi, z których wynika dominująca rola polityki energetycznej w ich strategiach narodowych i które obiektywnie warunkują współpracę tych państw na światowej arenie energetycznej. Do wspomnianych przewag zalicza się przede wszystkim taką specyfikę strukturalną ich potencjału, jak możliwość rozwoju infrastruktury transportowo-energetycznej Eurazji (Makarow, Mitrowa 2010). Chodzi o zagospodarowanie Północnego Szlaku Morskiego i stworzenie infrastruktury rurociągowej w celu eksportu ropy naftowej i gazu z Rosji i państw Azji Środkowej, realizację kompleksowych projektów infrastrukturalnych, takich jak budowa Nowego Jedwabnego Szlaku w połączeniu z ideą Pasa Transeurazjatyckiego, a także o wzmocnienie istniejących struktur integracyjnych, takich jak Szanghajska Organizacja Współpracy (SzOS), Eurazjatycka Unia Gospodarcza czy inne zrzeszenia (Buszujew 2014). Właśnie składowa infrastrukturalna wspólnego potencjału energetycznego jest jednym z najważniejszych czynników integracji eurazjatyckiej państw postradzieckich.

Zdaniem części ekspertów rosyjskich, integracja eurazjatycka nie ogranicza się do jednego makroregionu, tylko tworzy perspektywę zmiany paradygmatu rozwoju cywilizacyjnego jako takiego – odejścia od konfrontacji i otwartej rywalizacji poszczególnych państw na rzecz obustronnie korzystnego i wzajemnie uzupełniającego się partnerstwa. Nieuchronnym skutkiem takiego modelu rozwoju jest transformacja strukturalna stosunków i powiązań międzynarodowych.

Na podstawie tych przypuszczeń autorzy dochodzą do wniosku, że jednym z kluczowych zadań nowego paradygmatu ogólnocywilizacyjnego powinna stać się budowa transportowo-energetycznej infrastruktury Eurazji (Buszujew 2014). Wynika to z co

najmniej trzech nowych przesłanek wewnętrznych i zewnętrznych, które mogą przeformatować rolę i znaczenie Eurazji Północnej i Centralnej na świecie:

- wyodrębnienia się z amorficznych i niezdolnych do działania grup państw istniejących w obrębie przestrzeni postradzieckiej nowego podmiotu geopolitycznego – Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, pretendującej (zdaniem autorów) do roli ośrodka konsolidacji całego kontynentu eurazjatyckiego;
- konieczności integracji wszystkich regionów Eurazji Północnej i Środkowej (w perspektywie również Eurazji Wschodniej i Zachodniej), zakończonej powstaniem wspólnej przestrzeni gospodarczej i społecznej dzięki rozbudowie infrastruktury transportowo-energetycznej, informacyjnej oraz instytucjonalnej;
- zastąpienia globalizmu zasobowego przez regionalizm energetyczny i samowystarczalność energetyczną poszczególnych terytoriów, co oznacza zepchnięcie na drugi plan problemów z zakresu eksportu-importu i nacisk na rozwój handlu międzynarodowego nowymi ideami i technologiami energetycznymi (Buszujew, Kałamanow 2011).

Zdaniem autorów rosyjskich będących zwolennikami idei szczególnej roli integracji eurazjatyckiej w procesach rozwoju cywilizacyjnego, wymienione przesłanki wynikają bezpośrednio z zasad i sformułowań zawartych w dominującej filozoficzno-gospodarczej koncepcji zrównoważonego rozwoju (ang. Sustainable Development). Koncepcja ta została opracowana w latach 70.–80. minionego stulecia. Do powszechnego obrotu naukowego i państwowego została wprowadzona po konferencji ONZ poświęconej zagadnieniom ochrony środowiska i rozwoju, która miała miejsce w 1992 r. w Rio de Janeiro. Strategia zrównoważonego rozwoju obejmuje trzy najważniejsze składowe: rozwój zrównoważony pod względem ekologicznym, gospodarczym i społecznym. Pojęcie „zrównoważony rozwój” łączy zatem środowisko naturalne, gospodarkę i dobrobyt ludności w spójny system (Atkinson, Dietz, Neumayer 2008).

Państwa EUG nie tylko mają jeden z największych na świecie potencjałów zasobów energetycznych (surowców węglowodorowych, uranu, surowców hydroenergetycznych), lecz również zajmują czołowe pozycje, jeśli chodzi o ich wydobycie i wytwarzanie energii.

Politykę energetyczną państw EUG (zarówno obecną, jak i przyszłą) należy rozpatrywać w dwóch aspektach geopolitycznych, odzwierciedlających dominujące obecnie kierunki geograficzne dostaw nośników energii z państw EUG na rynki zewnętrzne – tak zwane wektory zachodni i wschodni eurazjatyckiej polityki energetycznej (południowy wektor polityki energetycznej EUG na razie jest słabo wyrażony i trudno oceniać jego perspektywy, uwzględniając skrajnie zmienną sytuację geopolityczną w regionie Środkowego Wschodu; kluczowe kraje, bez których nie jest możliwy pełnowartościowy rozwój tego kierunku polityki EUG – Turkmenistan i Uzbekistan, na razie nie demonstrują jakiegokolwiek zainteresowania udziałem w nowym zrzeczeniu integracyjnym).

Wektor zachodni polityki energetycznej EUG

Wektor zachodni polityki energetycznej EUG kształtowany jest głównie przez politykę Rosji i częściowo Kazachstanu. Politycy kazachscy, mimo że próbują sformułować własną strategię współpracy z Zachodem, niezależną od Rosji, są w tym aspekcie mocno ograniczeni z uwagi na praktyczny brak alternatywy dla tranzytu kazachskich nośników energii w kierunku zachodnim przez terytorium Rosji (szlaki kaspijsko-kaukaski oraz irański nie są na razie poważną konkurencją, w tym również z powodu silnego oporu Rosji). Wspomniana dominacja Rosji, wszelkimi sposobami próbującej utrzymać swoją hegemonię w stosunkach energetycznych EUG z państwami europejskimi, mocno osłabia pozycję zwolenników wypracowania wspólnej, zrównoważonej polityki energetycznej EUG, uwzględniającej interesy wszystkich jej członków.

Koncepcja polityki zagranicznej Rosji postuluje priorytetowy charakter rozwoju stosunków z państwami regionu euroatlantyckiego, z

którymi FR łączą, oprócz geografii, gospodarki i historii, również zasady i wartości ogólnocywilizacyjne. Chociaż zwolennicy eurazjatyzmu gospodarczego prezentują punkt widzenia, zgodnie z którym Rosja stanowi jądro odrębnej cywilizacji, wielu z nich zgadza się ze stwierdzeniem, że w istocie jest ona odgałęzieniem cywilizacji zachodniej (m.in. ma korzenie chrześcijańskie) (Abałkin 2002; Fiłatow 2015).

Należy pamiętać, że niezgodności geopolityczne, a czasami sprzeczności między interesami i celami Rosji a Unii Europejskiej się nasiliły. Niezrozumienie interesów drugiej strony, spadek wzajemnego zaufania i nierzadko wykluczające się oceny zaistniałej sytuacji politycznej w coraz większym stopniu wpływają na stosunki energetyczne między dwoma tradycyjnymi partnerami. W efekcie współpraca energetyczna staje się strefą stałego napięcia, co prowadzi do zerwania istniejących od dziesięcioleci powiązań gospodarczych, konserwowania lub pogłębiania nierozwiązanych problemów, a także do strat ponoszonych przez obie strony.

Rosja i Unia Europejska mają odmienne poglądy w kwestii współpracy energetycznej, a zwłaszcza bezpieczeństwa energetycznego. Przykładowo, politycy rosyjscy są zdania, że narzucana państwom europejskim przez Rosję dywersyfikacja dróg transportu zasobów energetycznych jest zgodna z interesami Unii Europejskiej w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego. W ramach tej polityki Rosja rozbudowała własny system transportu gazu, wybudowała gazociąg Nord Stream i lobbuje za jego rozbudową. Aktywnie forsowała pomysł budowy drogi południowo-europejskiej, zaopatrzonej w odpowiednią infrastrukturę do transportu gazu (projekt pozostaje w zawieszeniu z uwagi na rozbieżności polityczne z Turcją) oraz pracowała nad zwiększeniem mocy przerobowych swoich terminali morskich w kontekście eksportu ropy naftowej i produktów ropopochodnych. Intensywnie rozbudowywane są również moce produkcyjne pod kątem wytwarzania skroplonego gazu ziemnego (LNG) (Gromov 2011).

Wektor wschodni polityki energetycznej Rosji

Wektor wschodni polityki energetycznej Rosji staje się jednym z najważniejszych kierunków rozwoju energetyki państw EUG począwszy od pierwszej połowy XXI w. Ta zmiana priorytetów polityki energetycznej państw członkowskich EUG – przede wszystkim Rosji, Kazachstanu i Kirgistanu – oraz niewchodzących w skład EUG, lecz mających z nią ściśle powiązania innych państw Azji Środkowej, wynika z dążenia Rosji, wciąż dominującej w przestrzeni postradzieckiej, do odgrywania roli centralnego mocarstwa eurazjatyckiego na subkontynencie.

Federacja Rosyjska nie tylko należy do największych mocarstw energetycznych na kontynencie eurazjatyckim. Nie mniej ważna jest jej rola transportowego mostu energetycznego między Wschodem i Zachodem. Zajmująca ogromną połąć kontynentu Eurazji i sąsiadującą z Azją Południową Rosja wraz ze swoimi partnerami w ramach EUG – Kazachstanem i Białorusią – może stać się dogodnym ogniwem logistycznym, łączącym państwa i regiony obfitujące w zasoby energetyczne z państwami i regionami będącymi odbiorcami tych zasobów. Zdaniem czołowych ekspertów rosyjskich w dziedzinie energetyki, w ujęciu terytorialnym w tym przypadku może chodzić o Bliski Wschód lub Azję Środkową, lecz równie dobrze o Syberię Zachodnią czy o szelf Północnego Oceanu Lodowatego (Szafranik, red., 2015).

Wektor wschodni po raz pierwszy został szczegółowo opisany w pierwszej redakcji Strategii energetycznej Rosji na okres do 2020 r., zatwierdzonej w 2003 r. Obowiązująca obecnie Strategia energetyczna Rosji na okres do 2030 r., podobnie jak niezatwierdzony dotychczas projekt Strategii energetycznej Rosji na okres do 2035 r., rozwijają i konkretyzują założenia dotyczące konieczności przyspieszonego rozwoju energetyki we wschodniej części Rosji. Zgodnie z wymienionymi dokumentami, priorytetowy charakter kierunku wschodniego w rozwoju rosyjskiego sektora paliwowo-energetycznego warunkują następujące czynniki:

- wyjątkowe położenie gospodarczo-geograficzne i geopolityczne wschodniej części Rosji, obecność bogatych zasobów paliwowo-energetycznych, których zagospodarowanie pozwoli na rozwiązanie trapiących obszerny region problemów gospodarczych i społecznych;
- konieczność zdywersyfikowania rosyjskiego eksportu zasobów paliwowo-energetycznych, których najważniejszą odbiorcą jest obecnie Europa, co wynika z faktu, że w tym przypadku interesy polityczne czasami wysuwają się na pierwszy plan i wprowadzają elementy destabilizacji do tradycyjnej współpracy w dziedzinie energetyki;
- dążenie do uzyskania dostępu do rynków energetycznych państw regionu Azji i Pacyfiku, odnotowujących najwyższe w porównaniu z innymi częściami świata wskaźniki tempa wzrostu zużycia energii pierwotnej.

Strategia energetyczna przewiduje stworzenie nowych ośrodków energetycznych na Syberii Wschodniej i Dalekim Wschodzie, mające na celu wzrost bezpieczeństwa energetycznego Rosji.

Badając perspektywy rozwoju wektora wschodniego polityki energetycznej Rosji, nie można zapominać o poważnych problemach związanych z realizacją tego zadania:

- istotnie wyższe w porównaniu z innymi regionami Rosji koszty zagospodarowania złóż;
- niedostateczne zbadanie pod względem geologicznym terenów wschodnich, niepozwalające na zagwarantowanie niezbędnych do rentowności projektów wysoce kosztochłonnych wielkości wydobywania ropy naftowej i gazu;
- niedostateczny rozwój mocy przetwarzających w przypadku wydobywania surowców wieloskładnikowych (wysoki udział szkodliwych domieszek, węglowodorów ciężkich, gazowych, helu oraz innych komponentów);
- niedostateczny rozwój infrastruktury transportowej i energetycznej na nowych obszarach wydobywania zasobów;

- brak odpowiednich rozwiązań w kwestii tranzytu (w tym przez terytorium Korei Północnej) i zbytu zasobów na rynkach zewnętrznych (Rosja wciąż ma zobowiązania w postaci dostaw zasobów energetycznych do niektórych państw w cenie niższej od rynkowej) (Sajenko 2011);
- niedobór inwestycji, w tym zagranicznych, co wiąże się nie tylko z obiektywnym ryzykiem i stopniem skomplikowania realizowanych projektów, lecz także z niedostatecznymi środkami stymulującymi oraz – w ostatnim okresie – z wymierzonymi w Rosję sankcjami ze strony wielu państw rozwiniętych, dysponujących unikalnymi technologiami i znacznymi zasobami finansowymi.

Mimo wszystkich trudności z realizacją przez Rosję wektora wschodniego jej polityki zagranicznej w dziedzinie rozwoju energetyki, polityka ta już przynosi zupełnie wymierne efekty zarówno z punktu widzenia eksportu zasobów energetycznych w kierunku wschodnim, jak i wzrostu wielkości tego eksportu. Najbardziej istotne efekty wschodniej polityki energetycznej FR to:

- budowa Wschodniego Systemu Rurociągów – sieci rurociągów magistralnych, łączących złoża ropy naftowej i gazu na Syberii Wschodniej z portami rosyjskimi nad Pacyfikiem oraz z granicą rosyjsko-chińską;
- realizacja dużych projektów naftowo-gazowych Sachalin-1 i Sachalin-2, rozpoczęcie zagospodarowania złóż ropy naftowej w północnej części obwodu irkuckiego oraz złóż gazu i węgla w Jakucji;
- wzrost eksportu energii elektrycznej, ropy naftowej, gazu ziemnego i LNG do Chin, Japonii, Republiki Korei oraz innych państw Azji Południowo-Wschodniej;
- budowa zakładów produkcji gazu skroplonego (LNG) na Sachalinie oraz zakładów gazochemicznych na Syberii Wschodniej (Mastiepanow 2015).

Kierunek wschodni polityki energetycznej Kazachstanu

Kierunek wschodni polityki energetycznej Kazachstanu, mimo że jako taki nie jest niczym nowym, w ostatnich latach coraz bardziej zyskuje na znaczeniu zarówno bezpośrednio dla państwa, jak i w kontekście jego rozwoju eurazjatyckiego. Nieprzypadkowo w zatwierdzonej w styczniu 2014 r. koncepcji polityki zagranicznej Kazachstanu jako drugi w kolejności partner zagraniczny, lecz bynajmniej nie pod względem wpływów, figurują Chiny. Zgodnie ze tym dokumentem, współpraca Astany z Pekinem ma mieć szerszy zakres niż współpraca z Moskwą, co znalazło dość jednoznaczne odzwierciedlenie w tekście koncepcji: „Republika Kazachstanu będzie dążyła do zacieśnienia wszechstronnej współpracy strategicznej z Chińską Republiką Ludową w ramach dialogu politycznego na najwyższym i wysokim szczeblu, oraz do rozwoju współpracy energetycznej, inwestycyjno-technologicznej, handlowej i gospodarczej, kulturowo-humanitarnej, współpracy w zakresie transportu i tranzytu, sektorze rolniczym, a także w zakresie wspólnego wykorzystywania zasobów wodnych rzek transgranicznych i w dziedzinie ekologii” (Koncepcja wnieszej...).

Współpraca energetyczna między Kazachstanem a Chinami rozwija się w stosunkowo szybkim tempie. Już w 2006 r. uruchomiony został ropociąg kazachsko-chiński Atasu–Ałaszańkou, którego przepustowość w 2009 r. osiągnęła imponujący poziom 20 mln t ropy naftowej (Strategiczeskije partnerstwo...). Chiński narodowy koncern naftowo-gazowy CNPC uczestniczy we wspólnych projektach z zakresu zagospodarowania kazachskich złóż ropy naftowej, w tym znajdujących się na terenie perspektywicznego regionu kaspijskiego. W 2010 r. udział podmiotów chińskich w rynku naftowym Kazachstanu wynosił 22 proc., z czego ok. 90 proc. przypadało na CNPC (Sotrudniczewstwo Kazachstana...).

Kazachstan, podobnie jak inne państwa Azji Środkowej prowadzące wydobycie ropy naftowej i gazu, w znacznym stopniu zdywersyfikował grono swoich odbiorców, dlatego znaczenie Rosji – tradycyjnie jedyne odbiorcy wydobywanych w tym regionie węglowodorów – maleje. Ropa

naftowa z Azji Środkowej trafia do Chin w coraz większych ilościach, oprócz tego ChRL staje się jednym z największych importerów gazu z tego regionu (Li Sin 2013, s. 50–59). Wprawdzie Pekin nadal zachowuje ostrożność, obawiając się nadmiernego zaangażowania w sprawy regionu, w którym istnieje wiele zadawnionych i trudnych do rozwiązania konfliktów, to praktycznie Chiny stały się jednym z kluczowych graczy w Azji Środkowej (Paramonow, Strokow 2012). Do aktywności w Eurazji Chiny napędza rosnące zapotrzebowanie wewnętrzne państwa na surowce.

Strona chińska wykorzystała światowy kryzys finansowy do dalszego wzmocnienia swoich wpływów w Azji Środkowej, proponując potrzebującym środków finansowych reżimom rządzącym w państwach regionu udzielenie dużych pożyczek w celu pobudzenia gospodarki i wdrożenia inwestycji w sektor energetyczny. W kwietniu 2009 r. Chiny podpisały z Kazachstanem porozumienie, na mocy którego przekazały 10 mld dolarów kredytu w zamian za ropę naftową. Oprócz tego, w ramach wspomnianego porozumienia chiński koncern narodowy CNPC nabył duży pakiet akcji kazachskiego koncernu naftowego Mangistaumunajgaz (Mamiedow 2015, s. 160–165).

Rosja wprawdzie nadal utrzymuje pozycję lidera pod względem eksportu i tranzytu surowców węglowodorowych z Kazachstanu, jednak jej dotychczasowy monopol w tej branży został już przełamany.

Z punktu widzenia Rosji nie mniejsze zagrożenie od jawnej konkurencji stanowią gracze pozostający w cieniu, niewywierający na razie krytycznego wpływu na sytuację w regionie, lecz zarazem mający odpowiedni potencjał, aby w przyszłości stać się istotną siłą polityczną. Tego typu czynnikiem o znaczeniu strategicznym dla rosyjskiej polityki zagranicznej jest zagrożenie w postaci wzmocnienia wpływów islamskich w państwach Azji Środkowej. Państwa islamskie Bliskiego Wschodu, z wyjątkiem Iranu, na szczeblu państwowym nie sformułowały dotychczas jasno określonych, wyrazistych interesów gospodarczych i politycznych w Azji Środkowej. Duże znaczenie ma eksport radykalnej ideologii islamistycznej do tego regionu. Państwa Azji Środkowej, bogate w zasoby energetyczne, lecz zarazem słabe pod względem gospodarczym i

obarczone wieloma problemami społecznymi, w dodatku rządzone przez niestabilne reżimy autorytarne, stają się dogodnymi celami dla radykalnych islamistów (Allison 2008, s. 185–202; Usmon 2009; Saidow 2013, s. 197–204).

W celu uniknięcia ziszczenia tego niekorzystnego scenariusza, państwa środkowoazjatyckie będą musiały zmierzyć się z problemami biedy, przeludnienia, niedoborów wody i energii elektrycznej. Dla Rosji stabilna sytuacja w republikach środkowoazjatyckich jest ważna nie tylko z punktu widzenia bezpieczeństwa, lecz również w kontekście przyczółku używanego do projekcji własnej siły i wpływów politycznych na Eurazję Wschodnią i Południową.

Eurazjatycka integracja energetyczna, rozumiana przez jej zwolenników jako proces rozwoju i zacieśnienia uzasadnionych historycznie i gospodarczo powiązań w zakresie energetyki między państwami w obrębie przestrzeni postradzieckiej, jest nieodłączną i systemotwórczą składową EUG. Proces ten ma na celu kształtowanie uzgodnionej strategii, wspólnych podstaw normatywno-prawnych i wspólnego rynku energetycznego w obrębie terytoriów odpowiednich państw oraz (w przyszłości) stworzenie wspólnej eurazjatyckiej przestrzeni energetycznej. Jednocześnie podstawę kształtowania wspólnych rynków energetycznych i wspólnej eurazjatyckiej przestrzeni energetycznej stanowi rozwój infrastruktury (transportowej, energetycznej, informacyjnej, finansowej etc.) i realizacja opisanych projektów międzypaństwowych.

Bibliografia

ABAŁKIN Ł.I. (2002), *Rossija. Poisk samoopriedielenija*, Moskwa: Nauka.

ALLISON R. (2008), *Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia*, „Central Asian Survey”, t. 27, nr 2.

ATKINSON G., DIETZ S., NEUMAYER E. (2008), *Handbook of Sustainable Development*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

BUSZUJEW W.W. (2014), *Eniergija Jewrazii i bor’ba cywilizacyj*, „Mieżdunarodnaja żyzn”, nr 12.

BUSZUJEW W.W., KAŁAMANOW W.A. (2011), Mirowaja energietika – 2050 (Bielaja kniga), Moskwa: IC „Energija”.

FIŁATOW A.S. (2015), Rossija i mir. Gieopolitika w cywilizacjonnom izmierenii. Monografija, Moskwa: Prospekt.

GROMOV A. (2011), New challenges in Russian Energy Policy. Towards Energy Efficiency and Innovations. The transformation of the Russian Energy Sector, FOI, Stockholm, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/Gromov_New_Challenges_of_Russian_Energy_Policy.ppt (dostęp: 6.12.2017).

KONCEPCYJA WNIESZNIJ polityki Rzespubliki Kazachstan na 2014–2020 gody, <http://kzkazan.ru/language/ru/kontsepsiya-vneshnej-politiki-na-2014-2020/> (dostęp: 11.12.2017).

LI SIN (2013), Strategija energietycznej bezopasnosti Kitaja w Centralnoj Azii, „Srawnitielnaja politika”, nr 2 (12).

MAKAROW A.A., MITROWA T.A. (2010), Tiendicii razwitija mirowoj energietiki i jewrazijskoje energietycznej prostranstwo. Rol Rossii, Objedinionnyj simpozium, Irkutsk, <http://sei.irk.ru/symp2010/en/papers/ENG/P1-01.ppt> (dostęp: 2.11.2017).

MAMIEDOW I. (2015), Multiwiekturnaja energietycznej politika Kazachstana i jeje znaczenije dla Rossii, „Kaspijskij riegion. Politika, ekonomika, kultura”, nr 2.

MASTIEPANOW A.M. (2015), Wystuplenije na XXIII Moskowskom miedzunarodnom energietycznym forumie «TEK Rossii w XXI wiekie» 21 aprielja 2015 goda, „Institut energietycznej strategii”, <http://energystrategy.ru> (dostęp: 4.11.2017).

PARAMONOW W., STROKOW A. (2012), Centralnaja Azija w energietycznej strategii Kitaja, „Centralnaja Azija – Energietika”, 21.05.2012, <http://ceasia.ru/energetika/2.html> (dostęp: 15.12.2017).

SAIDOW S. (2013), Islamskij faktor w politiczeskich processach w Centralnoj Azii, „Wiestnik Tadżykского gosudarstwiennogo uniwersiteta prawa, biznesa i polityki”, nr 1 (53).

SAJENKO W.W. (2011), Wostocznyj wiektor gosudarstwiennoj energietycznej polityki Rossii. Dokład na nauczno-tiechnicznej konfieriencyi «Strategija i problemy razwitija nieftiegazowych

kompleksow Wostocznoj Sibiri i Dalniego Wostoka na sowriemiennom etapie», Moskwa, <http://www.myshared.ru/slide/533411/> (dostęp: 20.12.2017)

SOTRUDNICZESTWO KAZACHSTANA i Kitaja w sfierie energietiki, Gosudarstwiennaja informacionnaja sistiema w obłasti energosbierieżenija i powyszenija energieticzeskoj effiektiwnosti, http://gisee.ru/energy_service/articles/foreign_politics/27655/ (dostęp: 16.12.2017).

STRATIEGICZESKOJE PARTNIERSTWO Kazachstana i Kitaja w energieticzeskoj sfierie, „Wriemia Wostoka”, <http://www.easttime.ru/analytic/1/3/557p.html> (dostęp: 16.12.2017).

SZAFRANIK Ju.K., red. (2015), Głobalnaja energietika i gieopolitika (Rossija i mir), Moskwa:Eniergija.

TIELEGINA Je.A. (2014), Krizis dowierija. Nowoje izmierienije energieticzeskoj bezopasnosti i energieticzeskoje buduszczeje Jewropy, „Eniergieticzeskaja politika”.

USMON D. (2009), Islamskij faktor w politiczeskich processach Rossii i stran Centralnoj Azii, Moskwa: Izdatiel Worobjew A.W.